

УДК 159.922.8

О. П. Чернописка

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДОШЛЮБНИХ СЕКСУАЛЬНИХ СТОСУНКІВ

У статті здійснений опис емпіричного дослідження мотивації сексуальних стосунків студентської молоді. Проаналізовано мотиви дошлюбних сексуальних стосунків юнаків та дівчат залежно від наявності чи відсутності в них сексуального досвіду.

Ключові слова: юнаки, дівчата, мотив, дошлюбні сексуальні стосунки, кохання, сексуальний досвід.

В статті осуцествлено описание эмпирического исследования мотивации сексуальных отношений студенческой молодежи. Проанализированы мотивы добрачных сексуальных отношений юношей и девушек в зависимости от наличия или отсутствия в них сексуального опыта.

Ключевые слова: юноши, девушки, мотив, добрачные сексуальные отношения, любовь, сексуальный опыт.

In the article the description of the empirical research of students' motivation of sexual relations are presented. It is analyzed the reasons of premarital sexual relations of boys and girls depending on the presents or absence of their sexual experience.

Keywords: boys, girls, motive, premarital sex, love, sexual experience.

Трансформація ціннісних орієнтацій у суспільстві заторкнула різні аспекти життєдіяльності людей, в тому числі і сферу сексуальності – триває процес докорінної зміни традиційних норм, обмежень і заборон. Зокрема йдеться про масове поширення дошлюбних сексуальних зв'язків молоді як в Україні, так і за її межами. Примітно, що і в науково-медичній літературі сексуальна досвідченість осіб старшого юнацького віку, які не перебувають у шлюбі, вже розглядається як «умовна соціальна норма». Однак стрімкі зміни у поглядах, уявленнях, налаштуваннях молоді з питань статевих стосунків часто носять стихійний, нерегульований характер, що, своєю чергою, негативно впливає на їх фізичне та психологічне здоров'я. Це змушує більш детально вивчати зазначену проблему.

Дослідження сексуальної сфери особистості приваблює фахівців різних наукових напрямів різноманітністю й індивідуальністю особливостей і проявів (Г. Л. Біліч, Б. М. Ворник, Т. В. Говорун, С. І. Голод, Л. М. Гридковець, С. В. Діденко, Т. П. Івахненко, Ю. М. Кашпур, І. С. Кон, В. П. Кравець, Л. І. Мороз, О. В. Сечейко та ін.). У цілому спектр наукових досліджень сексуальності є досить широким, однак, на нашу думку, все ж залишається необхідність детального вивчення налаштувань юнаків та дівчат щодо дошлюбного сексуального життя. У цьому контексті саме студентство має особливі можливості для реалізації своїх сексуальних потреб та налаштувань. Водночас, будучи найбільш прогресивною та активною частиною суспільства, вони детермінують уявлення про те, якою повинна бути сучасна дошлюбна поведінка молодих людей.

Метою статті є висвітлення результатів теоретико-емпіричного дослідження мотивації дошлюбних сексуальних стосунків студентської молоді.

У сучасній науковій психологічній літературі мотив розглядається як інтегруючий чинник діяльності й поведінки людини. За визначенням О. М. Леонтьєва, будь-яка дія людини має суб'єктивний сенс, а саме – є відношенням мотиву дії до її мети. Сексуальна поведінка теж залежить від мотиву і набуває тих чи інших форм залежно від того, які саме потреби вона задовольняє. Сексуальна мотивація, за визначенням В. В. Кришталю, – це сексуальне спонукання, що виникає під впливом сукупності зовнішніх чи внутрішніх умов, які зумовлюють активність організму та визначають його спрямованість на задоволення сексуальної потреби [4, с. 269]. Вступ у сексуальні стосунки зазвичай спричиняється декількома мотивами, які діють водночас. При цьому один з них є головним, а інші – підсилюють його. І. С. Кон вказує, що «та сама сексуальна близькість» може бути засобом розрядки фізіологічного збудження, дітонародження, комунікації, досягнення чуттєвої насолоди, самоствердження, маніпуляції іншими людьми, а також ритуальною та компенсаторною дією [3, с. 184–185].

Мотиви, які визначають дошлюбні сексуальні стосунки, – різні за змістом.

Дослідники гендерних відмінностей (О. П. Аккузіна, Т. В. Бендас, А. В. Єфімова, Н. П. Івченкова, С. П. Ільїн, М. Кле, І. С. Кон, В. П. Кравець, Г. Крайг, У. Мастерс, Ф. Райс та ін.) вказують, що кохання значно частіше є якщо не наявною, то бажаною спонукою до сексуальних стосунків для дівчат. Почуття для них набагато важливіші, ніж власне секс. Дівчата часто намагаються «романтизувати» сексуальні взаємини, вбачаючи в них кохання, емоційну близькість, вірність, прагнуть таким чином зміцнити прихильність партнера. Для них характерними є емоційно-комунікативні мотиви.

Юнаків, навпаки, до сексу спонукають здебільшого гедоністично-розважальні мотиви – сексуальний потяг, прагнення приємно провести час, отримати задоволення. На їх сексуальну активність мають значний вплив біологічні та фізіологічні чинники. Наполегливі юнаки мають більшу перспективу сексуального зв'язку, ніж юнаки з поступливим характером. Юнаки, які мають безладні сексуальні зв'язки, здебільшого дотримуються традиційних поглядів щодо чоловічої гідності, схильні до новизни і ризику, з якими корелюють гіпермаскуліність, фізична привабливість, емоційна розкутість і підвищений рівень секреції тестостерону [1, с. 51]. Юнаки на загал помітно частіше змінюють сексуальних партнерок, їх сексуальні взаємини відзначаються меншою емоційною захопленістю та психологічною інтимністю. Так, при опитуванні близько 1 200 американських студентів виявилось, що майже половина (46%) юнаків сприймали дівчину, з якою у них була перша інтимна близькість, як об'єкт. Серед жінок лиш 5% вказало на відсутність емоційної захопленості [2, с. 115–116].

До сексуальних стосунків молодих людей, як юнаків, так і дівчат, все частіше спонукають випадкові, неспецифічні для цих стосунків мотиви – пізнавальний інтерес, бажання самоствердження, престиж, мода. За даними зарубіжних дослідників (Філіппіни) мотиви дошлюбних сексуальних стосунків студентів такі: бажання довести щось для себе – підняття своєї значущості (49,2%), тиск середовища (20,34%), бажання іти в ногу з часом (18,64%), намагання вразити своїх ровесників (10,17%), отримання сексуального задоволення (8,47%), кохання (3,39%), інші причини (0,91%) [7]. Білоруська дослідниця А. Даніленка вказує, що 53% мотивів вступу в дошлюбні сексуальні стосунки дівчат не пов'язані з почуттями: 29% – цікавість, 12% – вплив романтичних обставин, 6% – сп'яніння, 6% – сексуальний потяг [6, с. 202]. Самоствердження як мотив дошлюбного сексу частіше називають юнаки, ніж дівчата. Дівчата перебільшують у юнаків значущість мотиву «цікавість» і недооцінюють мотив «сильний сексуальний потяг», оскільки самі цього не переживають (Н. П. Івченкова, В. П. Кравець, Б. Ворник та ін.).

Л. І. Мороз розкрила відмінності у змісті мотивації дошлюбних стосунків, що зумовлюються наявністю чи відсутністю сексуального досвіду юнаків та дівчат ранньоюнацького віку. Якщо у юнаків та дівчат без сексуального досвіду вирішальну роль відіграють мотиви самопізнання та комунікації, то у юнаків та дівчат з його наявністю – конформності та самоствердження, престижу [5, с. 120]. Очевидно, сексуальний досвід впливає на мотивацію сексуальних взаємин і у студентському віці.

Водночас, як показують дослідження (С. І. Голод), дівчата констатують значно менший сексуальний досвід, ніж юнаки. Л. Вітрок зазначає, що за законом гендерної рівності кількість сексуальних партнерів у чоловіків та жінок повинна бути рівною. Цю розбіжність вона пояснює тиском соціуму на жінок, що змушує їх приховувати свою сексуальність [8].

Незважаючи на різноманіття мотивів дошлюбних сексуальних стосунків, більшість учених (А. Маслоу, Г. Старшенбаум, В. Франкл, Е. Фромм та ін.) підкреслює значення духовно-моральної мотивації (кохання) гетеросексуальних взаємин, що є необхідною умовою гармонійних статевих та сімейно-шлюбних відносин.

А. Д. Гадасіна, І. В. Гребенніков, Д. В. Кольосов, І. С. Кон та ін. зазначають, що юнаки та дівчата здебільшого не розрізняють симпатію, закоханість і кохання, не знають психологічного змісту кожного з цих емоційних станів, а відтак істотних відмінностей між ними. Тому чимало молодих людей вступають у сексуальні контакти, помилково вважаючи свою та партнера легку закоханість почуттям кохання. Таким чином, молоді люди здебільшого не чітко усвідомлюють свої сексуальні мотиви, відтак адекватна рефлексія цих мотивів ефективно допомагає уникнути необдуманих сексуальних стосунків та небажаних наслідків.

З метою в'яснення мотивів дошлюбних сексуальних стосунків українських студентів ми використали міні-твір «Мій вибір дошлюбної сексуальної поведінки», на основі якого проводився контент-аналіз.

План, за яким студентів просили побудувати свій твір, концептуально складався з таких блоків: 1) питання № 1 мало на меті виявити, чи справді респондент має сексуальні стосунки; 2) питання № 2 визначало, що спонукає респондента до того чи іншого вибору у сфері сексуальних взаємин і чому він дотримується цієї позиції.

Дослідженням було охоплено 268 неодружених/незаміжніх осіб 17–18 – 22 років (133 дівчини та 135 юнаків). Було сформовано такі групи: дівчата без сексуального досвіду (48%); дівчата із сексуальним досвідом (52%); юнаки без сексуального досвіду (14%), менш сексуально досвідчені юнаки (ті, в сексуальному житті яких було 1–3 секс-партнерки) (33%); юнаки зі значним сексуальним досвідом (ті, в сексуальному житті яких було 4 і більше секс-партнерки) (53%).

За даними нашого дослідження, основними мотивами вступу в сексуальні стосунки дівчат є «кохання» (42%) та «кохання з планами на одруження» (23,2%).

Ось декілька показових рефлексивних суджень з міні-творів: «У мене є друга половинка, і я дуже його люблю, тому впевнена у правильності своїх дій: перш, ніж мати з ним сексуальні стосунки, я довгий час пізнавала його як людину, його думки та цілі, і зрозуміла, що він – та людина, з якою я хочу

створити сім'ю»; «я маю сексуальні стосунки з одним партнером, якого кохаю і хочу вийти заміж за нього, тому і не очікую аж до шлюбу, бо, можливо, чекати ще треба буде довго»; «я зустрічаюся з хлопцем п'ять років і, на жаль, як би мені цього не хотілося, ми не можемо зараз одружитися, а п'ять років – це задовгий час, щоб між людьми, які постійно разом, не було сексуальних стосунків»; «...коли поряд є кохана людина і з'являється впевненість, що він – це все Твоє життя, тоді відчуваєш, що хочеш стати ще ближче до нього»; «на цей крок я зважилась тоді, коли зрозуміла, що люблю цю людину, я впевнена в ньому – якщо щось станеться (напр., вагітність), він мене не залишить!» (рис. 1).

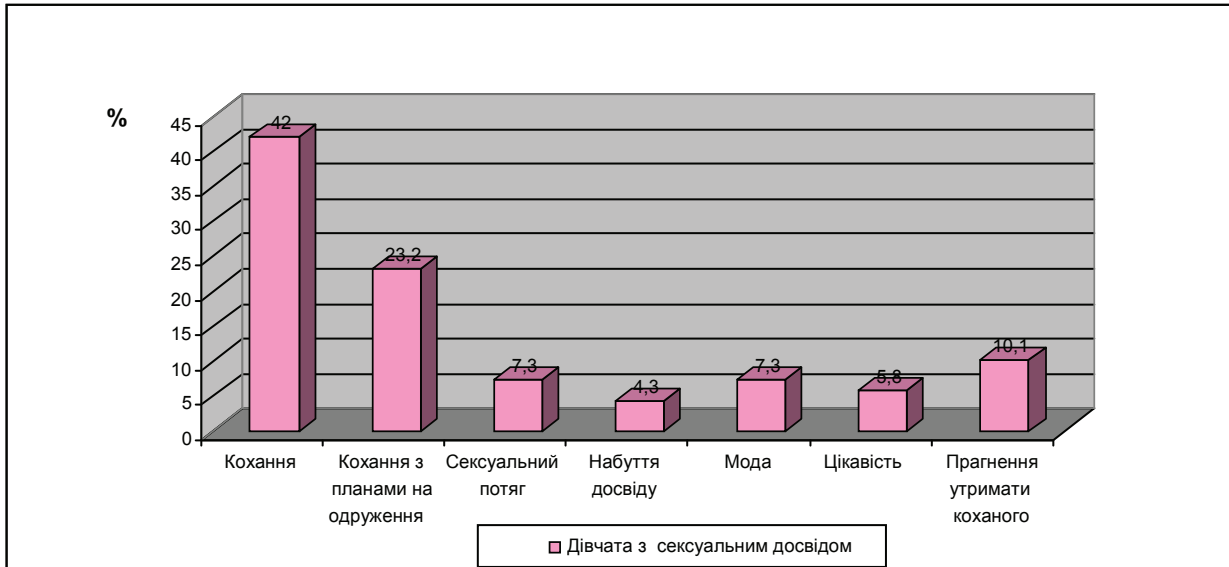

Рис. 1. Основні мотиви дошлюбних сексуальних стосунків дівчат

Дошлюбні сексуальні стосунки в житті молодих людей, коли останні є свідомими, проявом глибоких почуттів та серйозних намірів, сприяють особистісному розвитку: «Я маю сексуальні стосунки і не шкодую, що вони в мене є. Я вирішила мати їх свідомо і не з ким-небудь, не де-небудь. Це був хлопець, з яким я зустрічалася два роки, це додало мені впевненості в собі, вплинуло на мою поведінку з протилежною статтю, і я стала більш дорослою».

Дівчата прагнуть зазнати щастя, відчуваючи себе коханою. Так, 10,1% дівчат для збереження ілюзії «справжніх почуттів» схильні до жертвовності (емоційно «необов'язкового» тілесного контакту) – ідуть на сексуальні стосунки через спонукаючі переконання і прохання юнака та прагнення утримати його, про що потім шкодують: «Так, я мала сексуальні стосунки, але це сталося тільки тому, що таким чином хотіла втримати свого коханого, однак я, на жаль, помилилась у виборі». Тож часто дівчата у студентському віці вступають у статеві стосунки під тиском партнера, відчуваючи страх через його ймовірну втрату при довгому відкладенні статевої близькості, насправді не маючи в ній потреби, або ще гірше, вважаючи, що, виконуючи волю коханого, вони утримають його біля себе та збережуть своє т. з. «кохання». Однак фізичною близькістю не вдається ні завоювати кохання, ні втримати його. Близькість – наслідок глибокого кохання, а не його причина. Така мотивація сексуальних стосунків дівчат свідчить про їх конформність – вони не спроможні чинити опір деструктивному тиску ззовні.

Поряд з названими вище мотивами дівчата із сексуальним досвідом виокремлюють випадкові, не пов'язані з почуттями: «сексуальний потяг» (7,3%), «цікавість» (5,8%), «мода» (7,3%), «набуття досвіду» (4,3%). Такі мотиви вказують на нерозважливості сексуальної поведінки дівчат, відсутність екзистенційно відповідальної позиції щодо свого сексуального життя, схильність до нав'язаних стереотипних паттернів поведінки. Наведемо зразки міні-творів сексуально досвідчених дівчат: «Більшість молоді вважає сексуальні стосунки до шлюбу нормальним явищем, то чому я маю бути якась інша?»; «До сексуальних стосунків мене підштовхнуло те, що мої подруги вже знають, що таке серйозні стосунки (авт. – маються на увазі сексуальні контакти), а я – ні, тому не хотіла відставати від своїх однолітків»; «Я маю сексуальні стосунки, тому що наша теперішня молодь веде такий спосіб життя, тобто сексуально живе зі своїм партнером»; «Мене підштовхнула цікавість і думка про те, що, можливо, щось зміниться у моєму внутрішньому стані» тощо. Отже, студенти мають дошлюбні сексуальні стосунки, оскільки переконані, що більшість молодих людей живе статевим життям, і вони змушені йти нога в ногу з часом, щоб справити враження на ровесників.

Більшість дівчат без сексуального досвіду не має сексуальних стосунків через налаштування зберегти цноту до шлюбу (20,3%), дотримання релігійних (Божих) заповідей (15,6%), психологічну неготовність (23,4%) та відсутність коханого (29,7%). Наведемо характерні висловлювання дівчат: «Ні, не маю сексуальних стосунків, хочу спершу вийти заміж, а потім – все інше»; «Велике значення в моєму житті відіграє релігія, тому сексуальні стосунки до шлюбу я вважаю аморальними»; «Цей крок важливий для мене, тому я хочу зробити його свідомо, а не під тиском ЗМІ чи своїх друзів»; «Не маю сексуальних стосунків, оскільки ще не знайшла гідного партнера, якому змогла б відкритися» тощо. Такі мотиви свідчать про відповідальне, гармонійне ставлення до свого сексуального життя, розуміння себе та своїх потреб і бажань.

Водночас 11% дівчат без сексуального досвіду назвали випадкові, не до кінця усвідомлені мотиви, що стримують їх від дошлюбного сексу, – «відсутність випадку» (6,3%) та «нездатність знайти відповідного партнера» (4,7%): «я не маю сексуальних стосунків, тому що зустрічаюся з «християнським» (авт. – віруючим) хлопчиком, для якого важливе все це»; «якось не склалися обставини»; «ще не виникло бажання» тощо. Очевидно, дівчата готові будуть зробити цей крок, як тільки з'явиться відповідна нагода.

При дослідженні мотивації вступу в дошлюбні сексуальні стосунки менш сексуально досвідчених юнаків та юнаків зі значним сексуальним досвідом виявилися суттєві відмінності. Так, майже для третини менш сексуально досвідчених юнаків (26,6%) основним мотивом вступу в дошлюбні сексуальні стосунки є «кохання».

Ось як описують ці юнаки свої почування: «Сексуальні стосунки маю з однією людиною, яка мені дорога»; «Маю сексуальні стосунки, тому що довгий час зі своєю коханою, і я люблю її, в нас буде сім'я, тому я (чи ми) вирішили зробити це давно»; «До сексуальних стосунків мене підштовхнула любов до цієї людини, довіра і почуття»; «Маю секс з коханою людиною (на цей момент), мені це ніхто не забороняє, і поганого в цьому нічого не бачу»; «Я маю сексуальні стосунки, тому що я цю дівчину дуже люблю і хочу бути з нею все життя» тощо.

Серед інших мотивів юнаки виокремлюють «пошук насолод» (24,4%), «сексуальний потяг» (17,8%), «перевірку фізіологічної сумісності» (11,1%), «цікавість» (9%), «сприятливу ситуацію» (6,7%), «моду» (2,2%) та «симпатію» (2,2%) (рис. 2).

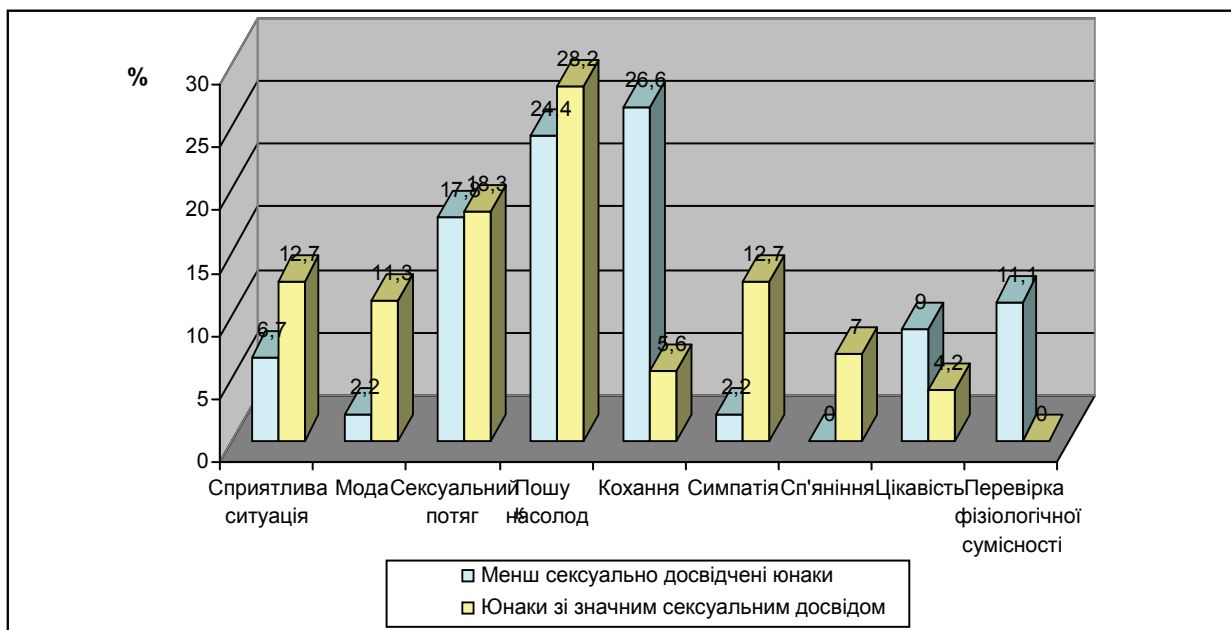

Рис. 2. Основні мотиви дошлюбних сексуальних стосунків юнаків

У міні-творах яскраво простежуються ці мотиви: «Я вирішив мати сексуальні стосунки, тому що потрібно все випробувати в житті, і вважаю, що краще швидше все пізнати і зробити висновки, чи воно потрібно, чи ні»; «Чому я маю сексуальні стосунки? Бо так склалися життєві обставини, це могло б статися і пізніше, а може, й раніше... Хоча ні, швидше пізніше, ніж раніше, мати такі стосунки рано – шкідливо, а у 18 років – навіть корисно (якийсь мій знайомий медик сказав)»; «Три слова: гормони, гормони, гормони»; «Тому, що це природне явище і втекти від цього не можна»; «Хотів спробувати

щось нове, потім сподобалося»; «Все само сталося»; «Майже вся молодь світу має дошлюбні сексуальні стосунки, і я теж»; «Вирішив упевнитися, чи дійсно я підходжу дівчині в сексуальному плані, а вона – мені» тощо. Юнаки, які вказують, що для подальших «серйозних» стосунків з дівчиною їм необхідно знати, чи справді вона підходить їм у сексуальному плані, можливо, не до кінця відверті та приховують свої істинні мотиви задоволення сексуальної потреби.

Контент-аналіз міні-творів юнаків зі значним сексуальним досвідом засвідчив такі основні мотиви їх вступу в дошлюбні сексуальні стосунки, як «пошук насолод» (28,2%) та «сексуальний потяг» (18,3%): «Я вирішив мати сексуальні стосунки, тому що мене тягне до дівчат, не знаю чому, але вони відповідають мені взаємністю!»; «До сексуальних стосунків мене підштовхнув організм – кожна людина повинна задовольняти свої потреби»; «...поклик природи – просто захотілося»; «Це – людська природа, інстинкти»; «Маю тоді, коли їду додому, там, вільний від проблем, можу розважатися, доки ще не маю власної сім'ї»; «Мені набридла одноманітність, це нормальне явище, не бачу вагомих причин позбавляти себе цього задоволення»; «Маю сексуальні стосунки і можу сказати, що після них я себе почуваю енергійно, бадьоро, моє життя, здається, цвіте і гармонує, чого не можу сказати про той період, коли в мене їх не було»; «Секс – доповнення самого себе і своїх бажань» тощо.

Якщо юнаки з меншим сексуальним досвідом при вступі в дошлюбні сексуальні стосунки вирізняють почуття «кохання», то юнаки зі значним сексуальним досвідом обережніші у виокремленні своїх емоцій – називають «симпатію» до своєї партнерки і приємність спілкування з нею (12,7%): «Я вирішив мати сексуальні стосунки, бо мені подобається моя друга половина»; «Мене підштовхнула привабливість сексуальних дівчат»; «Підштовхнуло те, що я зустрічався з гарною дівчиною»; «Мені приємно бути з моєю дівчиною» тощо. Отже, юнаки не зацікавлені в турботі про партнера, безкорисливості, вірності, чесності, відповідальності та обов'язку у взаєминах. Очевидно, у значної кількості юнаків відсутнє бажання встановлення щільного духовного зв'язку з дівчиною, набуття інтимності, психологічного співзвуччя.

Тільки для 5,6% юнаків другої групи кохання стало пріоритетним мотивом: «...спершу це були не обдумані і несерйозні кроки. Але на сьогоднішній день я хочу сказати, що до цього кроку я ставлюся серйозно і, маючи сексуальні стосунки зі своєю партнеркою, вважаю їх тільки доказом вірності і впевненості одне в одному».

У міні-творах юнаків зі значним сексуальним досвідом присутні неусвідомлювані до кінця причини вступу в сексуальні стосунки: «сприятлива ситуація» (12,7%), «мода» (11,3%), «цікавість» (4,2%). Наведемо відповідні мовні предикати юнаків: «все сталося раптово»; «справа деколи не обумовлюється мотивами, а обставинами»; «...тому що всі мають сексуальні стосунки»; «до дошлюбних сексуальних стосунків мене підштовхнула цікавість – настав час, бажання, можливість»; «...було цікаво поспробувати» тощо.

Одним із мотивів сексуальних стосунків цих юнаків є «сп'яніння» (7%). Ось характерні зізнання: «Сексуальні стосунки мав перший раз через сп'яніння і близькість дівчини, а пізніше через те, що мені сподобалося»; «Живу сексуальним життям. А все через нічні клуби, випивки, не можна втриматися, коли надивишся в місті на напівголих дівчат» тощо. Сексуальні стосунки, опосередковані обмеженими можливостями самоконтролю через вплив алкоголю, є особливо небезпечними, оскільки підвищують ризик інфікування ВІЛ та іншими венеричними захворюваннями.

Таким чином, більшість юнаків зі значним сексуальним досвідом вступає у сексуальні стосунки не обдумано та неусвідомлено. Витяги з міні-творів засвідчують їх небажання та неспроможність контролювати свої фізіологічні потяги.

Юнаки без сексуального досвіду вказують, що не мають статевого стосунку через «прагнення зберегти цноту до шлюбу» (15,8%), «дотримання релігійних (Божих) заповідей» (5,2%), «відсутність психологічної готовності та зрілості» (10,5%), «відсутність коханої» (26,3%): «Я не маю сексуального досвіду і не планую мати до шлюбу. Хочу, щоб моя майбутня дружина була впевненою у моїй вірності»; «...дошлюбні сексуальні стосунки нічого нового не принесуть, тоді як після шлюбу зміцнять почуття і сім'ю...»; «Я виріс в релігійному середовищі, і моє оточення осудливо ставиться до будь-яких проявів сексуальності поза шлюбом»; «... це важливий крок, вважаю, що я ще не готовий до нього...»; «...ще не зустрів своє кохання» тощо.

26,4% цих юнаків вказали, що не вступали в дошлюбні сексуальні стосунки через «відсутність випадку», а 15,8% – через «відсутність бажання». Очевидно, як з'явиться можливість, юнаки, не задумуючись, зроблять цей крок.

Таким чином, здійснене нами теоретико-емпіричне дослідження, присвячене мотивації дошлюбних сексуальних стосунків студентської молоді, дозволило дійти висновку про їх відокремлення від матримоніальних планів та намірів, сприйняття в контексті любовно-романтичних, гедоністичних цінностей.

Мотиви дошлюбних сексуальних стосунків носять статево-специфічний характер та залежать від сексуального досвіду. У мотивах вступу в дошлюбні сексуальні стосунки дівчат домінують кохання та

наполягання партнера. Для юнаків головними виступають мотиви задоволення сексуального потягу, цікавість, розваги, набуття досвіду.

Все частіше дошлюбні сексуальні стосунки студентської молоді спонукаються бездуховними гедоністично-розважальними та випадковими мотивами: бажанням одержати насолоду, задоволення, приємно провести час, пошуком нових вражень, самоствердженням, гонитвою за більшою кількістю секс-партнерів. Такі безладні дошлюбні сексуальні контакти завдають серйозних руйнацій соматичному та психічному здоров'ю, репродуктивній функції молодих людей, стабільності та благополуччю їх сімейного життя у майбутньому.

Подальші дослідження у цьому напрямі ми вбачаємо в розробці програм розвитку гармонійного, відповідального ставлення молоді до дошлюбного життя.

Література:

1. Акімова Л. Н. Психология сексуальности : учебное пособие / Л. Н. Акімова. – Одесса : СМІЛ, 2005. – 198 с.
2. Гольшєнков С. П. Сексология / С. П. Гольшєнков, В. П. Скіпетров. – Саранск : Тип. «Красный Октябрь», 2002. – 192 с.
3. Кон И. С. Введение в сексологию / И. С. Кон. – М. : Медицина, 1989. – 336 с.
4. Кришталь В. В. Сексология: в 4 ч. / В. В. Кришталь, Б. Л. Гульман. – Х. : ЧП «Академия сексологических исследований», 1997. – Т. 1 : Нормальная сексология. – 1997. – 332 с.
5. Мороз Л. І. Особливості прояву ціннісних орієнтацій у міжстатевій поведінці молоді ранньоюнацького віку : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. І. Мороз. – К., 1993. – 153 с.
6. Даніленка А. Сучасная жаночая міфалогія (сексуальныя паводзіны і гендэрныя стэрэатыпы сучаснай моладзі) // Terra Alba. – Т. 2. Homo venегius: Сексуальная прастора беларускай культуры / [пад рэд. С. І. Даніленкі] ; Магілеус. т-ва гуманіт. інтэлектуал. і культур. ініцыятыу «Брама». – Минск : «Экаперспектыва», 2001. – С. 193–221.
7. Solaiman SAT, Puti-an SS, Ullo NJ, Guintaos CT. Perceptions of graduating students and their peers on pre-marital sex: University of Southern Mindanao, Kabacan, Cotabato, School Year 2007-2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.usm.edu.ph/index.php?option=com_jdownloads &Itemid=472&view=finish&cid=150&catid=20&m=0.
8. Wittrock Lindsay A. The Gender Discrepancy in Reported Number of Sexual Partners: Effects of Anonymity // UW-L Journal of Undergraduate Research VII, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uwla.edu/urc/jur-online/PDF/2004/wittrock.pdf>.